

Sygn. akt V CSK 105/08

**WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

Dnia 26 września 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Marek Sychowicz (przewodniczący)

SSN Barbara Myszka (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

w sprawie z powództwa M. S.
przeciwko "A." Spółce z o.o. w S.
o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 26 września 2008 r.,
skargi kasacyjnej strony pozwanej
od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 28 września 2007 r.,

uchyla zaskarżony wyrok w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji (pkt 1) oraz orzekającej o kosztach procesu (pkt 3) i w tym zakresie przekazuje sprawę Sądowi Apelacyjnemu do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Sąd Okręgowy w G., po rozpoznaniu sprawy z powództwa M. S. przeciwko Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo – Kredytowej „Ś.” w R. i spółce z o.o. pod firmą „A.” z siedzibą w S. o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności, wyrokiem z dnia 12 października 2006 r. pozbawił tytuł wykonawczy – wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 22 sierpnia 2000 r., IC .../00, zaopatrzony postanowieniem tego Sądu z dnia 24 lutego 2006 r., I Co .../06, w klauzulę wykonalności na rzecz spółki „A.” – wykonalności w części obejmującej kwotę 1 674,25 zł, natomiast w pozostałej części w stosunku do tej spółki oraz w całości w stosunku do pozwanej Kasy powództwo oddalił. Za podstawę orzeczenia Sąd Okręgowy przyjął następujące ustalenia faktyczne.

Wyrokiem z dnia 22 sierpnia 2000 r., IC .../00, Sąd Okręgowy w K. zasądził od M. S., jako dłużnika solidarnego z tytułu poręczenia za spłatę kredytu zaciągniętego przez D. M., na rzecz pozwanej Kasy kwotę 75 761,93 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 14 października 1999 r. i kosztami procesu w wysokości 8 200 zł, po czym postanowieniem z dnia 3 grudnia 2000 r. nadał temu wyrokowi klauzulę wykonalności. W dniu 31 stycznia 2003 r. pozwana Kasa zawarła umowę powierniczego przelewu wierzytelności, mocą której przelała wierzytelność wynikającą z powołanego wyroku na rzecz spółki „A.”, a w dniu 24 lutego 2006 r. Sąd Okręgowy w K. nadał temu wyrokowi na rzecz wymienionej spółki klauzulę wykonalności. Następnie spółka „A.” wystąpiła do komornika z wnioskiem o wszczęcie egzekucji. Bezspornie, w 1999 r. na poczet wierzytelności objętej wspomnianym tytułem została zapłacona kwota 1 674,24 zł i w odniesieniu do tej kwoty pozwana spółka uznała powództwo.

Sąd Okręgowy podkreślił, że powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności nie może prowadzić do naruszenia powagi rzeczy osądzonej, wobec czego nie może odnieść zamierzonego skutku podnoszona przez powoda okoliczność, że na udzielenie poręczenia nie uzyskał zgody współmałżonki. Bez znaczenia jest również okoliczność, że nie został on zawiadomiony o przelewie, ponieważ przeniesienie wierzytelności na osobę trzecią nie wymaga zgody dłużnika (art. 509 k.c.). Istotne jest natomiast to, że wskutek

zawarcia umowy powierniczego przelewu wierzytelności doszło do przeniesienia wierzytelności przysługującej pozwanej Kasie na podstawie wyroku Sądu Okręgowego w K. z dnia 22 sierpnia 2000 r., IC 1234/00, na spółkę „A”. Pozwana Kasa utraciła w związku z tym status wierzyciela, a tym samym legitymację bierną, ponieważ w sprawie o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności legitymację tę ma jedynie wierzyciel wymieniony w tytule wykonawczym. Z tej przyczyny powództwo w stosunku do pozwanej Kasy podlegało oddaleniu. Powód nie wykazał, aby zaistniała okoliczność uzasadniająca uwzględnienie powództwa w stosunku do spółki „A.”, dlatego również w stosunku do tej spółki powództwo – poza zakresem, w którym zostało uznane – podlegało oddaleniu.

Na skutek apelacji powoda, Sąd Apelacyjny wyrokiem z dnia 28 września 2007 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego w stosunku do pozwanej spółki w ten sposób, że pozbawił objęty nim tytuł wykonawczy wykonalności w całości, natomiast w części dotyczącej oddalenia powództwa w stosunku do pozwanej Kasy apelację oddalił. Sąd Apelacyjny stwierdził, że ustalony stan faktyczny, w powiązaniu z żądaniem pozbawienia tytułu wykonawczego wykonalności także w części dotyczącej wierzyciela egzekwującego prawa wynikające z tytułu egzekucyjnego, dawał Sądowi pierwszej instancji podstawę do zbadania skuteczności przejścia wspomnianych praw na tego wierzyciela. Zawarcie umowy przelewu powierniczego bez skutku rozwiązującego powodowało przejście wierzytelności stwierdzonej tytułem egzekucyjnym na nabywcę. Zgodnie z art. 509 k.c., wraz z wierzytelnością przechodzą na nabywcę wszelkie związane z nią prawa, chyba że sprzeciwiałoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania. Poręczyciel może natomiast podnieść przeciwko wierzycielowi wszelkie zarzuty, które przysługują dłużnikowi (art. 883 § 1 k.c.). Trzeba w związku z tym zauważyć – podkreślił Sąd Apelacyjny – że umowa pożyczki, za wykonanie której powód poręczył, nie zawierała uzgodnionego indywidualnie postanowienia w przedmiocie zgody dłużnika na przelew. Z art. 385³ pkt 5 k.c. wynika, że postanowienia, które zezwalają kontrahentowi konsumenta na przeniesienie praw i przekazanie obowiązków wynikających z umowy bez zgody konsumenta, należą do niedozwolonych klauzul umownych. Oznacza to, że umowa przelewu, stanowiąca podstawę nabycia przez spółkę „A.” wierzytelności

stwierdzonej tytułem egzekucyjnym, naruszała prawa dłużnika jako konsumenta. Tym samym umowa ta, jako sprzeczna z ustawą, jest – zgodnie z art. 58 § 1 k.c. – nieważna. Jeżeli bowiem ustawa nie dopuszcza wprowadzenia do stosunków umownych klauzul zezwalających na przeniesienie praw i przekazanie obowiązków bez zgody konsumenta, to tym bardziej nie może to nastąpić, gdy umowa na ten temat milczy. Ze względu na nieważność umowy przelewu spółka „A.” nie uzyskała statusu wierzyciela, wobec czego powództwo o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności skierowane przeciwko tej spółce podlegało uwzględnieniu. Nie mogła natomiast odnieść skutku apelacja skierowana przeciwko pozwanej Kasie, ponieważ oddalenie powództwa w stosunku do tej pozwanej okazało się uzasadnione.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego pozwana spółka, powołując się na podstawę kasacyjną określoną w art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c., wносиła o jego uchylenie w części zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji i orzeczenie co do istoty sprawy przez oddalenie apelacji ewentualnie przekazanie sprawy w odnośnym zakresie do ponownego rozpoznania. W ramach powołanej podstawy kasacyjnej wskazała na naruszenie przepisów: art. 385³ pkt 5 k.c. przez jego zastosowanie do instytucji przelewu, podczas gdy przepis ten odnosi się on jedynie do łącznego przeniesienia wierzytelności i długu, czyli do tzw. cesji umowy, art. 385¹ § 1 i art. 385³ pkt 5 k.c. przez ich zastosowanie do klauzuli umownej, która nie została zamieszczona w zawartej umowie, art. 385¹ § 1 i art. 385³ pkt 5 k.c. przez przyjęcie, że umowa przelewu była sprzeczna z dobrymi obyczajami oraz rażąco naruszała prawa i obowiązki dłużnika, art. 509 w związku z art. 385¹ § 1 i art. 385³ pkt 5 k.c. przez przyjęcie, że warunkiem przelewu wierzytelności konsumenckiej jest zgoda dłużnika i z tej przyczyny pozwana Kasa nie mogła bez zgody powoda przenieść wierzytelności na rzecz skarżącej, art. 58 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie, i art. 840 § 1 pkt 1 k.p.c. przez przyjęcie, że powód skutecznie zakwestionował przejście swojego obowiązku na rzecz skarżącej.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Spośród zarzutów podniesionych przez skarżącą w pierwszej kolejności rozważenia wymaga zarzut błędnej wykładni art. 385³ pkt 5 k.c., przez przyjęcie, że przepis ten wprowadza zakaz zbywania wierzytelności bez zgody konsumenta.

Rozważania wypada rozpocząć od przypomnienia, że przepisy art. 384 – 385⁴ k.c., w brzmieniu nadanym przez art. 18 pkt 1 – 5 ustawy z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz.U. Nr 22, poz. 271 ze zm.), stanowiły implementację dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.U. UE L z dnia 21 kwietnia 1993 r.) i miały na celu wzmocnienie poziomu ochrony konsumenta jako zazwyczaj słabszej strony stosunku prawnego, którego drugą stroną jest przedsiębiorca. Zostały one następnie częściowo zmienione ustawami nowelizującymi z dnia 14 lutego 2003 r. (Dz.U. Nr 49, poz. 408) i z dnia 13 kwietnia 2007 r. (Dz.U. Nr 82, poz. 557), z tym że zmiany nie dotyczyły art. 385³ k.c., zawierającego przykładowe wyliczenie niedozwolonych postanowień umownych zaczerpnięte z załącznika do dyrektywy Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r.

Zgodnie z art. 385³ pkt 5 k.c., w razie wątpliwości uważa się, że niedozwolonymi postanowieniami umownymi są te, które zezwalają kontrahentowi konsumenta na przeniesienie praw i przekazanie obowiązków wynikających z umowy bez zgody konsumenta. Za konsumenta uważa się natomiast osobę fizyczną dokonującą czynności prawnej niezwiązanej bezpośrednio z jej działalnością gospodarczą lub zawodową (art. 22¹ k.c.). Z regulacji zawartej w art. 385³ pkt 5 k.c. Sąd Apelacyjny wyprowadził wniosek, że dokonanie przez przedsiębiorcę przelewu wierzytelności przysługującej mu w stosunku do konsumenta wymaga jego zgody. Wiadomo natomiast, że, zgodnie z art. 509 § 1 k.c., wierzyciel może bez zgody dłużnika przenieść wierzytelność na osobę trzecią (przelew), chyba że sprzeciwiłoby się to ustawie, zastrzeżeniu umownemu albo właściwości zobowiązania. Zachodzi zatem potrzeba określenia wzajemnej relacji tych przepisów. W doktrynie trafnie podkreślono, że nie zachodzi między nimi relacja właściwa dla przepisu ogólnego (*lex generalis*) do przepisu szczególnego (*lex specialis*), stosunek taki może bowiem wchodzić w grę tylko wtedy, gdy ten sam stan faktyczny można podciągnąć pod więcej niż jeden przepis

prawa. Jeżeli co najmniej dwie normy w swych hipotezach zawierają wszystkie elementy stanu faktycznego, o który chodzi, za przepis szczególny uznaje się tę normę, której hipoteza jest węższa (zob. uzasadnienie uchwały składu całej Izby Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 1960 r., I CO 45/59, OSN 1961, nr 1, poz. 1). Porównanie przepisów art. 385³ pkt 5 i 509 § 1 k.c. prowadzi do wniosku, że mają one odmienne hipotezy i nie poddają się próbie określenia ich wzajemnego powiązania.

Artykuł 385³ pkt 5 k.c. odnosi się do wzorca umownego i dotyczy zawartej w nim klauzuli zezwalającej kontrahentowi konsumenta, a więc przedsiębiorcy, „na przeniesienie praw i przekazanie obowiązków wynikających z umowy bez zgody konsumenta”. Użyty w przepisie spójnik „i”, tworząc koniunkcję, nie pozostawia wątpliwości co do tego, że chodzi o łączne przeniesienie na inny podmiot praw i obowiązków wynikających z umowy. Innymi słowy, o instytucję uregulowaną w niektórych ustawodawstwach europejskich, a w niektórych innych krajach europejskich faktycznie funkcjonującą w obrocie i uznawaną przez doktrynę oraz orzecznictwo, określaną w opracowaniach prawno-porównawczych jako *transfer of contract* czy *cession du contrat*. Nie wnikając w teoretyczne spory co do natury prawnej tej instytucji, można przyjąć, że chodzi tu o czynność prawną, polegającą na przeniesieniu przez stronę umowy na osobę trzecią całości swoich uprawnień i obowiązków wynikających z umowy zawartej wcześniej z określonym kontrahentem. Takie rozumienie klauzuli przewidzianej w art. 385³ pkt 5 k.c. jest z gospodarczego punktu widzenia uzasadnione, gdyż akceptowanie przyszłego przeniesienia przez przedsiębiorcę praw i obowiązków wynikających z umowy naraża konsumenta na nieoczekiwaną zmianę osoby kontrahenta, która z różnych przyczyn może naruszać jego interesy (np. mniejsza fachowość lub mniej pewna wypłacalność nowego kontrahenta).

Kodeks cywilny nie zna instytucji łącznego przejścia praw i obowiązków jednej ze stron w umowie wzajemnej na inną osobę, dlatego przejście takich praw i obowiązków jest uwarunkowane spełnieniem się przesłanek wymaganych przez przepisy kodeksu zarówno dla wywołania zmiany w osobie wierzyciela, jak i dłużnika. Wyjątkowo tylko sama ustawa może przewidywać wstąpienie osoby trzeciej w miejsce jednej ze stron w cały istniejący stosunek prawny, np. w stosunek

najmu (art. 678 § 1 i 691 § 1 k.c.) lub w stosunek kontraktacji (art. 625 i 626 § 1 k.c.). W doktrynie wyraża się zapatrywanie, że nie ma potrzeby konstruowania pojęcia teoretycznego, przeciwstawianego pojęciom cesji wierzytelności i przejęcia długu, gdyż skutek taki można osiągnąć przez łączne zastosowanie dwóch osobnych instytucji kodeksowych przewidzianych w art. 509 i 519 k.c. Trzeba jednak podkreślić, że pomimo łącznego ich zastosowania będzie to nadal złożenie dwóch czynności prawnych.

W przepisach kodeksu cywilnego regulujących zasady przenoszenia praw i obowiązków wynikających z umowy bardziej restrykcyjne wymagania przewidziane zostały dla przejęcia długu. Zgodnie z art. 519 § 2 k.c., przejęcie długu może nastąpić przez umowę między wierzycielem a osobą trzecią za zgodą dłużnika albo między dłużnikiem a osobą trzecią za zgodą wierzyciela. Każdorazowo zatem wymagana jest zgoda wierzyciela albo dłużnika w zależności od tego, między jakimi podmiotami zawierana jest umowa, podczas gdy przeniesienie wierzytelności wymaga zgody dłużnika tylko w wyjątkowych wypadkach. Przepis art. 385³ pkt 5 k.c. odnosi się do wzorca umownego, który nie stanowi źródła prawa pozytywnego, i nie może być postrzegany w kategoriach wyjątku sprzeciwiającego się ustawie (art. 509 § 1 k.c.). Trzeba zatem przyjąć, że, zaliczając w art. 385³ pkt 5 k.c. „przeniesienie praw i przekazanie obowiązków wynikających z umowy” do katalogu niedozwolonych postanowień umownych, ustawodawca miał na celu ochronę konsumenta przed nieoczekiwaną, dokonaną w nieprzewidywalnej dla niego chwili zmianą osoby kontrahenta zobowiązanego do świadczeń wynikających z umowy. Nie ustanowił natomiast zakazu zbywania wierzytelności bez zgody konsumenta. Sama zmiana osoby wierzyciela w odniesieniu do ściśle określonej wierzytelności nie prowadzi zresztą ani do zmiany tożsamości stosunku zobowiązaniowego ani do tak poważnych trudności dla dłużnika, że dla ochrony jego interesów należałoby jej zakazać. Również w nauce prawa przyjmuje się, że art. 385³ pkt 5 k.c. nie wprowadza zakazu zbywania wierzytelności bez zgody konsumenta, dotyczy bowiem tylko łącznego przeniesienia praw i obowiązków wynikających z umowy. Konkludując, podniesiony przez skarżącą zarzut błędnej wykładni tego przepisu trzeba uznać za uzasadniony.

Błędnie też Sąd Apelacyjny przyjął, że art. 385³ pkt 5 k.c. może być uznany za ustawowy zakaz przelewu wierzytelności w sytuacji, w której umowa nie zawiera określonych w nim postanowień. Artykuł 385³ k.c. dotyczy niedozwolonych postanowień umownych i nie może znaleźć zastosowania do umowy, która takich postanowień nie zawiera. Ma on charakter reguły interpretacyjnej, która ukierunkowuje ocenę konkretnego postanowienia umowy w sytuacji, gdy zachodzą w tym przedmiocie wątpliwości. Oznacza to, że odnośne klauzule mogą zostać uznane za niedozwolone wobec konsumentów, a w razie wątpliwości powinny być za takie uznane. W świetle art. 385¹ § 1 k.c. postanowienia umowy zawieranej z konsumentem mogą być natomiast uznane za niedozwolone, jeżeli kształtują jego prawa i obowiązki w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami, rażąco naruszając jego interesy.

Z powyższych rozważań wynika, że Sąd Apelacyjny na skutek błędnej wykładni art. 385³ pkt 5 k.c. naruszył także pozostałe przepisy prawa materialnego wskazane przez skarżącą. Zachodzą zatem podstawy do uwzględnienia skargi kasacyjnej i uchylenia wyroku Sądu Apelacyjnego w części zaskarżonej, czyli zmieniającej wyrok Sądu pierwszej instancji i orzekającej o kosztach procesu. Ponieważ Sąd Apelacyjny ze względu na przyjętą konstrukcję prawną rozstrzygnięcia nie ustosunkował się do wszystkich twierdzeń przytoczonych dla uzasadnienia dochodzonego żądania, konieczne stało się przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania i do rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego (art. 398¹⁵ § 1 i art. 108 § 2 w związku z art. 398²¹ k.p.c.).